

ION BĂRBUȚĂ

Institutul de Filologie
(Chișinău)

CATEGORIA MODALITĂȚII
ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Modalitatea este una dintre categoriile distinse în cadrul structurii semantico-sintactice a enunțului. Ea reprezintă o categorie subiectivă care cuprinde o serie de valori determinate de felul în care vorbitorul vede situația din realitate descrisă prin enunț. Baza semantică a modalității o constituie noțiunea de apreciere subiectivă de către locutor a celor comunicate. Categoria în cauză cuprinde un spectru larg de valori, care prezintă adesea dificultăți nu atât sub aspectul definirii lor, cât, mai ales, în planul delimitării lor una de alta, precum și în ce privește delimitarea lor de valorile altor categorii. Sub aspectul organizării lingvistice, adică din punctul de vedere al mijloacelor de exprimare, modalitatea reprezintă o categorie funcțional-semantică, ale cărei mijloace lingvistice de realizare țin de toate nivelurile limbii: fonetic, morfologic, lexical și sintactic. Astfel, se consideră că, după statutul său lingvistic, modalitatea în limba română este o categorie semantică, parțial gramaticalizată (GALR, II, p. 673).

Cât privește analiza modalității, categorie definită ca mod de prezentare a realității din perspectiva emițătorului, este de observat că cercetarea acestei categorii implică mai multe aspecte, printre care: 1) delimitarea și descrierea semnificațiilor modale și a mijloacelor lingvistice folosite pentru marcarea lor; 2) examinarea relației acestor valori cu enunțul și cu elementele acestuia. În cele ce urmează ne oprim asupra acestor aspecte.

*Categoria modalității vine din logică unde reprezintă aprecierea judecății din punctul de vedere al veracității, având la bază triada: realitate, posibilitate, necesitate. În lingvistică, prin categoria dată se înțelege modul în care cele enunțate se reflectă în conștiința vorbitorului (DSL, p. 65). Menționăm însă că, în studiile de lingvistică, nu există o opinie unitară vizând categoria modalității și, mai ales, spectrul de valori cuprinse de această categorie. De fapt, în privința unui aspect lingvistic au totuși o opinie comună. Este vorba despre ceea ce constituie baza modalității. Aceasta este atitudinea, opinia, aprecierea subiectivă a locutorului în legătură cu latura descriptivă (conținutul factual) a celor enunțate, deci modalitatea este în temei o categorie de natură subiectivă. Astfel, toate definițiile categoriei date sunt unitare în această privință. Pentru a demonstra acest lucru, prezentăm în continuare câteva dintre definițiile modalității întâlnite în lucrările de lingvistică apărute recent. Modalitatea exprimă informații legate de subiectivitatea vorbitorului, de felul în care acesta consideră procesele comunicate (GALR, I, 359). Modalitatea caracterizează felul în care locutorul plasează enunțul în raport cu veridicitatea, necesitatea (**e adevărat, e posibil, e sigur, e necesar**) sau în raport cu o judecată apreciativă (**e util, e regretabil, e agreabil**). Așadar, constituind o expresie a subiectivității, modalitatea exprimă implicarea vorbitorului în enunț, arătând cum se reflectă în comunicare realitatea din punctul de vedere al emițătorului.*

După cum putem observa și din definițiile prezentate, în semnificația categoriei modalității se răsfrânge relația dintre cele patru elemente ale actului de comunicare: 1) emițătorul, 2) receptorul, 3) realitatea extralingvistică și 4) conținutul enunțului.

Astfel, examinată dintr-un anumit punct de vedere, modalitatea exprimă: a) raportul dintre conținutul enunțului și realitatea desemnată și b) atitudinea vorbitorului față de conținutul enunțului. În acest caz categoria modalității include un număr mai restrâns de valori, printre care valorile de real / ireal și cele de posibilitate, necesitate, dorință.

Uneori, se mai întâlnește însă și o interpretare largă a modalității. În cazul unei astfel de interpretări, categoria modalității cuprinde o serie de valori legate de a) scopul comunicării (propoziții enunțiative, interogative și imperative; primul tip de enunțuri exprimă o acțiune reală, iar celelalte, acțiuni ireale); b) veridicitatea, adică afirmarea / negarea (prima reflectă o acțiune reală, iar în cel de al doilea caz e vorba de o situație inexistentă); c) atitudinea celui care comunică față de conținutul enunțului (realitatea, necesitatea, posibilitatea, dorința); d) diverse valori expresive (este vorba de exprimarea diferitor sentimente) (Gak, 1986, p. 113). Trebuie observat că toate aceste valori, cu excepția celei menționate sub c), sunt calificate, de cele mai multe ori, ca reprezentând niște categorii separate de noțiunea de modalitate și deci se studiază în compartimente diferite.

*Semantica modalității. În general, modalitatea este interpretată ca o implicare a vorbitorului în enunț. După opinia mai multor cercetători, enunțul este de neconceput fără modalitate. Astfel, pentru constituirea semnificatului global al enunțului este necesar ca latura descriptivă (conținutul informativ al enunțului referitor la un fapt, eveniment sau situație din realitatea extralingvistică) să se combine cu o informație care reprezintă aprecierea subiectivă a vorbitorului. Într-un enunț simplu de tipul **Afară plouă.**, informația despre o stare reală de lucruri (**ploaia care cade într-un anumit loc**) este asociată cu o informație de natură subiectivă. Vorbitorul prezintă acest proces ca având loc în realitate, deci ca pe un fapt real.*

După cum putem observa, în structura enunțului se delimitează o componentă în care își găsește reflectare situația din realitate și o altă componentă prin care se manifestă atitudinea celui care comunică în raport cu gradul de cunoaștere a procesului desemnat de enunț. Prin urmare, orice comunicare implică un conținut comunicat (exprimat prin intermediul unei structuri gramaticale) și o atitudine modală față de conținutul reprezentat. Mijloacele folosite pentru realizarea valorilor modale poartă numele de modalizatori sau operatori modali.

Totodată, în conformitate cu aceste componente se poate constata și existența a două procese diferite. E vorba, pe de o parte, de enunțare, prin care se înțelege comunicarea unui gând, care are la bază descrierea unei situații din realitate, și, pe de altă parte, de modalizare, care este o apreciere emoțională, intelectuală sau volitivă a celor comunicate prin enunț.

După cum se știe, Ch. Bally folosește pentru denumirea celor două componente semantice ale enunțului – situația desemnată și modul de prezentare a realității din perspectiva emițătorului – termenii de dictum (de la lat. *dictum* „ceea ce este spus”) și modus (de la lat. *modus* „modalitate”). Prin dictum se înțelege conținutul reprezentativ (de fapt, nivelul referențial al enunțului care reflectă un eveniment sau o situație din realitatea extralingvistică), iar prin modus, informația ce vizează atitudinea locutorului în raport cu acest conținut. Astfel, dictum-ul desemnează ceea ce se vorbește în enunț, adică ceea ce este marcat prin propoziția primară exprimată prin relația subiect – predicat. La rândul ei, componenta modală, numită modus sau cadru modal, semnifică atitudinea locutorului în raport cu acest conținut (Ducrot, Schaffer, p. 449).

Cât privește relația dintre cele două componente din structura semantico-sintactică a enunțului, trebuie spus că informația subiectivă este o informație secundară, în sensul că însoțește informația obiectivă privind o stare de lucruri descrisă. Anume din aceste considerente, din punct de vedere funcțional, modalitatea este uneori văzută ca o categorie facultativă a enunțului. În același timp, spre deosebire de celelalte niveluri, cum ar fi, de exemplu, nivelul predicativ, modalitatea nu influențează în vreun fel structura nivelului referențial al enunțului. Aceasta deoarece ea apare ca o valoare suplimentară care derivă din felul cum vede vorbitorul cele comunicate prin enunț.

În contextul celor expuse, trebuie menționat că semantica modalității are la bază informația privitoare la „atitudinea” celui care comunică față de procesele comunicate (GALR, I, 358). Astfel, aceste informații sunt legate de subiectivitatea vorbitorului, de felul în care consideră el procesele comunicate (GALR, I, 359), acestea exprimând atitudinea

cognitivă, volitivă sau evaluativă a vorbitorului față de stările de lucruri, reale sau potențiale, descrise prin enunț (GALR, II, p. 673).

Modalizatorii. *Mijloacele de marcare a atitudinii modale în enunț sunt în limba română de mai multe tipuri:*

a) modalizatori gramaticali – modurile verbale;

b) modalizatori lexico-gramaticali:

– **adverbe, locuțiuni adverbiale:** *bineînțeles, desigur, eventual, evident, firește, neapărat, negreșit, obligatoriu, sigur, parcă, poate, probabil, cu siguranță, de bună seamă, fără îndoială, fără nici o îndoială, fără doar și poate, mai mult ca sigur, din fericire, din păcate etc.;*

– **verbe modale:** *a putea, a trebui, a vrea, a fi etc.;*

– **verbe cu sens modal:** *a crede, a considera, a cunoaște, a intenționa, a interzice, a obliga, a permite, a plăcea, a pretinde, a ști, a ține etc.;*

– **perifraze stabile sau libere:** *a fi sigur că, a fi de părere că, este evident că, este posibil să, e probabil să, e puțin probabil să, nu e posibil să, se pare că, e necesar să, e bine să, e util să, e ușor să, e greșit să, e greu să, e inutil să etc.;*

c) modalizatori prozodici (intonația) (GALR, II, p. 674).

Este de la sine înțeles că rolul îndeplinit de aceste mijloace în marcarea modalității este diferit. Mijloacele de bază în exprimarea modalității sunt modurile verbale, verbele modale: *a ști, a putea, a trebui, a vrea* și, desigur, adverbele și locuțiunile adverbiale modale. (Gak, 1986, p. 114). Pe lângă acestea, în limbă există o serie de mijloace care, deși nu fac parte din clasa funcțională de mărci purtătoare ale semnificației de modalitate, pot, în anumite condiții, exprima valori apropiate de cele modale. Printre aceste mijloace suplimentare se numără: a) ordinea cuvintelor; c) adjectivele cu sufixul *-bil* care este purtătorul semnificației modale de permisiune sau posibilitate: *un preț negociabil – un preț care poate fi negociat; E incredibil. – Așa ceva nu poate fi crezut.;* d) construcțiile reflexiv-pasive: *Pe aici nu se trece. – Pe aici nu se poate trece. Așa nu se spune. – Aceasta nu se poate spune.* (Gak, 1986, p. 116-117; GALR, II, p. 692; DSL, p. 321).

Tipuri de modalitate. Este necesar să menționăm că, atunci când e vorba de valorile particulare incluse în categoria modalității, există diferite puncte de vedere în ceea ce privește interpretarea modalității, mai ales sub aspect semantic. Această stare de lucruri este determinată de mai mulți factori. În primul rând, modalitatea este o categorie subiectivă, cuprinzând valori care reprezintă un continuum cu o gradare neclară în multe privințe. În al doilea rând, e vorba de diversitatea mare de valori cuprinse în categoria modalității, valori care nu întotdeauna se pretează la o interpretare clară și univocă. În plus, mijloacele lingvistice de realizare a modalizării (modurile verbale, adverbele, locuțiunile adverbiale, semiadverbele, verbele modale) sunt în foarte multe cazuri polisemantice, ceea ce înseamnă că unul și același operator modal poate servi la exprimarea diferitor valori modale.

În consecință, diferențierea și clasificarea valorilor cuprinse de categoria modalității să reprezinte o problemă dificilă.

În diferite teorii se disting mai multe tipuri de modalitate. Astfel, în lingvistica franceză se vorbește despre următoarele modalități: 1) modalități alocutive (sunt orientate spre interlocutor; exprimă intenția, poziția locutorului în raport cu interlocutorul); 2) modalități elocutive (sunt orientate spre locutor); 3) modalități delocutive (sunt orientate spre cele enunțate, spre mesaj) (DSL, 321). În gramatica limbii ruse unii cercetători delimitează următoarele trei tipuri de modalitate: 1) raportul dintre conținutul enunțului și realitatea desemnată; 2) atitudinea vorbitorului față de conținutul celor comunicate; 3) raportul dintre subiect și semnul său predicativ (Zolotova, 1873, p. 18). Este evident că în aceste cazuri avem de a face cu o interpretare largă a modalității, în câmpul semantico-funcțional al acestei categorii fiind incluse și valori care, de fapt, țin de alte categorii ale enunțului.

Cât privește limba română, în ultima ediție a Gramaticii Academiei se vorbește despre următoarele tipuri de valori modale: a) valori modale legate de gradul de cunoaștere a realității descrise: *Știu că plouă. Desigur că plouă. Cred că plouă. Pesemne plouă.*; b) valori modale privind intenția și gradul de impunere a unor fapte virtuale / potențiale: *Vreau să plouă.*; c) valori modale legate de aprecierea pozitivă sau negativă a unor stări: *Din păcate, plouă.* Având la bază atitudinea cognitivă, atitudinea volitivă și, respectiv, atitudinea evaluativă, aceste tipuri de valori sunt desemnate prin termenii: modalitate epistemică (sau cognitivă); modalitate deontică (sau prescriptivă și volitivă) și modalitate apreciativă (sau evaluativă) (GALR, II, p. 673).

Într-o interpretare mai simplă, modalitatea epistemică este calificată drept modalitate a cunoașterii. Mijloacele cu această valoare se folosesc pentru a exprima siguranța sau nesiguranța locutorului în legătură cu un anumit eveniment. Chintesena acestei valori este exprimată de verbul *a ști* (cert, probabil, exclus). La rândul ei, modalitatea deontică este definită drept modalitate a necesarului și a posibilității, esența ei fiind redată cu ajutorul verbelor *a trebui* și *a putea* (obligatoriu, permis, interzis). În sfârșit, modalitatea apreciativă este interpretată drept o modalitate a aprecierii pozitive sau negative a situațiilor descrise prin enunț (*e bine, e rău*).

Modalitatea epistemică exprimă gradul de certitudine, adică siguranța sau nesiguranța emițătorului în legătură cu evenimentul descris în enunț. Atitudinea celui care comunică în cazul modalității date se conturează ca o opinie formată în raport cu gradul de cunoaștere a situației descrise, acest tip de modalitate caracterizându-se prin felul în care locutorul plasează enunțul în raport cu veridicitatea.

În lucrările de lingvistică, valorile cuprinse în cadrul fiecărui tip de modalitate sunt redată cu ajutorul unei scale care constituie aria semantică a câmpului respectiv. Modalitățile epistemice pot fi prezentate pe o scală convențională ale cărei valori sunt grupate după sens în următoarele categorii: *a ști – a crede – a-și imagina*. De fapt, acestea sunt cele mai generale valori incluse în respectivul tip de modalitate. Pentru fiecare dintre zonele acestei scale este caracteristică o anumită atitudine a emițătorului:

a) certitudinea – zona lui *a ști*: *Ferice de dânsa c-a murit, că știu că are cine-o boci!* (I. Creangă); **Evident**, *n-ai nici o vină și totuși ai fost unealta soartei împotriva mea.* (L. Rebreanu);

b) probabilitatea – zona lui *a crede*: *Eu cred că există, în viața lumii, o clipă când toți oamenii se gândesc la mama lor.* (M. Sorescu); **Și, probabil**, *tocmai pasiunea cu care am iubit viața m-a adus în situația asta.* (O. Paler);

c) incertitudinea – zona lui *a-și imagina*: *Și mă îndoiesc tot mai mult că oboseala mea e generată doar de boală.* (O. Paler); **Bănuiesc** *că au aflat ceva, destul de important, sau sunt pe cale să descopere...* (M. Eliade).

Certitudinea. Pentru acest tip de modalitate este caracteristic faptul că vorbitorul are informații sigure în legătură cu situația din realitate descrisă. Enunțul care se caracterizează prin această valoare modală semnifică un proces cert, factiv, adevărat: *Eu știu că el a plecat de mult.* Valoarea modală specifică acestui enunț ar putea fi actualizată cu ajutorul construcției: *X cunoaște, are convingerea că P.* Toți modalizatorii care fac parte din zona lui *a ști* se definesc prin sensul „a avea informații sigure despre...”; „a fi informat în legătură cu...”; „a fi la curent cu...”; „a avea certitudinea că...”; „a avea siguranța că...”; „a avea cunoștința de...”; „a fi sigur de...”; „a fi încredințat de...”; „a fi convins de...”.

Printre mijloacele lingvistice de realizare a certitudinii în limba română se numără:

a) forma modului indicativ;

b) adverbe și locuțiuni adverbiale: *bineînțeles, desigur, evident, firește, sigur, cu siguranță, de bună seamă, fără îndoială, fără nici o îndoială, fără doar și poate, mai mult ca sigur, în chip cert, în chip evident, în mod cert, în mod evident, în mod sigur, într-adevăr* etc.;

c) verbele modale: *a ști, se știe că*;

d) verbele cu sens modal: *a cunoaște, se înțelege că;*

e) perifraze stabile sau libere: *a avea certitudinea, a avea siguranța că, a avea cunoștință de, a avea convingerea că, a fi sigur că, a fi încredințat că, a fi convins că, a nu se îndoii de / că, e clar că, e limpede că, e sigur că, e absolut sigur că, e mai mult ca sigur că, este evident că, sunt convins că, sunt sigur că, știu sigur că, adevărul e că, realitatea e că, fără îndoială că, nu-i nicio îndoială că, nu e nici urmă de îndoială că, e în afară de orice îndoială că, e mai presus de orice îndoială că, nu încapă nicio îndoială că, neîndoielnic că, sigur că etc.*

După cum putem constata, mijloacele folosite pentru exprimarea unui fapt ca fiind sigur sunt destul de numeroase în limba română. Printre acestea, modul indicativ este unicul mijloc de exprimare a certitudinii prin forme flexionare speciale, el semnifică o acțiune reală, sigură (DSL, p. 262), iar la nivelul enunțului exprimă aserțiunea propriu-zisă (DSL, 319): *Oamenii s-au apucat să sape.* (M. Eliade).

În același timp, în limba română există un număr relativ mare de adverbe și locuțiuni adverbiale care exprimă certitudinea locutorului în legătură cu cele comunicate în enunț. Din punct de vedere sintactic, acestea pot fi utilizate ca element incident: **Evident**, *eu nu mă pricep în pictură...* (M. Eliade); **Desigur**, *o să spun o banalitate, dar ea era femeie cum un izvor e un izvor.* (M. Preda); *Își închipuia, poate, că e vorba de o anchetă judiciară.* (M. Eliade) sau în calitate de predicat sintactic îndeplinind rolul de element regent al propoziției modalizate: **Evident** *că opoziția profită de nepuțința guvernului, pe care-l preocupă micile și eternele disensiuni personale.* (L. Rebreanu); **Desigur** *că n-ai venit de bunăvoie...* (L. Rebreanu).

Verbe epistemice cu valoarea de certitudine sunt puține în română. Verbul modal *a ști* exprimă certitudinea în legătură cu acțiunea de bază exprimată prin verbul predicat din propoziția subordonată: **Știam** *de mult că se va întâmpla asta.* (M. Eliade); *Ia, nu știu cine-a fost pe la mine acasă în lipsa mea, că știu că mi-a făcut-o bună!* (I. Creangă). După cum se vede și din exemplele citate, verbul *a ști* exprimă o atitudine modală asumată de locutor, care ține să sublinieze că este informat asupra faptului descris în subordonată, deci să releve că conținutul acesteia este adevărat. Cu aceeași valoare epistemică poate fi folosită și construcția impersonală *se știe că*: **Se știe** *doar că România e aliata noastră.* (L. Rebreanu). Despre aceste verbe trebuie spus că ele nu prezintă anumite caracteristici care le-ar diferenția de celelalte verbe. Ele au comportament gramatical comun cu cel al verbelor predicative.

Perifrazele stabile sau libere, la fel ca și verbele modale, pot funcționa ca regente ale propozițiilor modalizate: **Și e sigur** *că în viitor va fi tot așa.* (E. Cioran); **E sigur** *că moșia, dacă se va vinde, numai el o va cumpăra, căci numai el își dă seama cât face și cât rentează.* (L. Rebreanu) sau ca propoziții incidente: *N-a văzut-o niciodată, e sigur, pe fata aceasta înaltă, cu ochi mari și glas mângâietor, dar e ceva în farmecul ei care îi pare de demult știut.* (Gh. Tomozei).

Mai trebuie adăugat că unii dintre operatorii acestei valori a modalității epistemice pot avea și o formă impersonală: *se știe că, se cunoaște că, se înțelege că, e clar că, e limpede că, e sigur că, este evident că. Însă se știe că șoricelii au trupul moale și pătrund cu ușurință prin orificii foarte mici.* (M. Preda).

Probabilitatea. Cea de a doua valoare din sfera modalității epistemice este probabilitatea. Ea exprimă o cunoaștere insuficientă de către emițător a situației descrise în enunț. Pe scala modalității epistemice această valoare este caracterizată ca fiind zona lui *a crede*. Modalizatorii din zona dată au semnificația: „a admite că ceva este posibil”, „a avea impresia că...”, „a exista posibilitatea ca...”, „a exista probabilitatea ca...”. Conținutul unui enunț caracterizat printr-o astfel de valoare modală ar putea fi actualizat cu ajutorul următoarei structuri: *X consideră că P, dar nu este convins.* În felul acesta, enunțul marcat printr-un asemenea valoare semnifică un proces probabil, virtual.

Mijloacele lingvistice de realizare a valorii de probabilitate sunt:

- a) forma modului prezumtiv (*O fi ajuns de mult acasă.*) în cazuri mai rare, și forma modului conjunctiv și a celui condițional;
- b) adverbe și locuțiuni adverbiale: *eventual, parcă, poate, probabil, pesemne* etc.;
- c) verbele modale: *a crede, a părea, a i se părea, a se părea, a putea, a trebui, pare-se, s-ar părea că, s-ar putea să, se pare că, se poate ca, se prea poate ca;*
- d) verbele cu sens modal: *a considera, a socoti, se crede că, se vede că* etc.;
- e) perifraze stabile sau libere: *a fi de părere că, a se putea presupune, e cu puțință să, e foarte posibil să, e posibil să, e probabil să, se prea poate să, nu e exclus să, după cât se pare, după cum se vede* etc.

Dintre toate aceste mijloace folosite pentru prezentarea unui fapt ca fiind probabil, rolul central în exprimarea probabilității le revine adverbilor de modalitate *parcă, poate, probabil* și verbului modal *a părea* împreună cu variantele sale: *a i se părea* și *a se părea*. În calitatea sa de modalizator epistemic, adverbul de probabilitate *poate* conferă enunțului semnificația „*pare că este adevărat, întemeiat; se poate întâmpla*”. Adverbul dat se folosește fie ca predicat al unei propoziții principale care apare ca regentă pentru subordonata ce exprimă acțiunea de bază: **Poate** că nici el nu era încă deplin lămurit ce vrea. (L. Rebreanu), fie ca element incident: *Dar istoria științelor, privită ca o succesiune de aproximații ale adevărului, nu este, poate, expresia cea mai fericită a trecutului.* (C. Noica).

La rândul său, verbul impersonal *a părea* exprimă „incertitudinea unei impresii directe” (GALR, II, p. 682): *Dar pare că un blestem urmărește pe urzitorii și stăpânii acestui tânăr imperiu.* (Al. Vlahuță); *Cerul pare că arde deasupra noastră.* (Al. Vlahuță). Același verb însoțit de pronumele reflexiv în dativ *a i se părea* marchează „probabilitatea mai mare a unei informații bazate pe experiență directă” (GALR, II, p. 682). În acest caz locutorul, a cărui identitate este marcată prin forma de dativ a pronumelui, își asumă informația în legătură cu evenimentul descris: **Mi se pare** că pământul se mișcă, se leagănă cu mine. (Al. Vlahuță); **Mi s-a părut** doar curioasă insistența d-tale asupra unor lucruri... (L. Rebreanu). În sfârșit, voalarea de informație probabilă neasumată de locutor este exprimată cu ajutorul formei impersonale a acestui verb: **Se pare** că dintr-o vorbă aruncată a ieșit o întreagă poveste. (L. Rebreanu); **Se pare** că, pentru destui inși, înțelepciunea este arta de a te iubi numai pe tine fără ca asta să bată la ochi. (O. Paler).

Printre verbele cu valoare epistemică se includ și alte două verbe modale: *a trebui* și *a (se) putea*. După cum se știe, prin valoarea lor de bază acestea sunt verbe cu valoare deontică, ele exprimând, de obicei, sensul de necesitate și de posibilitate. În același timp, se întâlnesc și enunțuri în care aceste verbe au valoare epistemică de probabilitate: **Trebuie** să fie coaptă poama. **Se poate** să fie bolnav. **El poate** să fie la școală. **Ei pot** să știe unde se ascunde infractorul.

Pe lângă modalizatorii descriși aici, un modalizator epistemic de probabilitate, foarte frecvent folosit în română, este și verbul cu sens lexical modal *se crede* că... El „semnifică faptul că pentru vorbitor propoziția enunțată P poate fi adevărată sau falsă, subiectul neangajându-se în legătură cu valoarea de adevăr a subordonatei” (DSL, p. 201): **Se crede** că a fost lovit grav și torturat în arest. (I.L. Caragiale); **Mai degrabă sminteala e în adâncuri, în micul și nu în marele cosmos, acolo unde nu mai există cauză și efect, unde se crede** că nu mai există nimic și totuși există, unde gândul încetează ca gând îndată ce s-a manifestat și se transformă în stare... (M. Preda).

Incertitudinea. În sfârșit, cea de a treia valoare din sfera modalității epistemice este incertitudinea. Ea exprimă lipsa oricărei informații sigure în legătură cu evenimentul descris în enunț. Subiectul vorbitor doar presupune existența unei astfel de situații, însă nu are nici un fel de indicii reale în privința ei. Informația legată de acest tip de situație este în cea mai mare măsură subiectivă.

Pe axa modalităților epistemice această valoare este calificată drept zona lui *a-și imagina*. Enunțul care se definește printr-o asemenea valoare desemnează o stare de lucruri

imaginată, în legătură cu care locutorul nu are niciun fel de informație. Valoarea modală de acest tip poate fi exprimată cu ajutorul construcției *X își închipuie că P*. Modalizatorii din această clasă se definesc prin semnificația: „*a fi nesigur că...*”, „*a nu avea siguranța că...*”, „*a nu fi sigur că...*”.

Mijloacele lingvistice de realizare a valorii de incertitudine sunt:

- a) forma modului prezumtiv;
- b) adverbele și locuțiunile adverbiale: *ca și când, ca și cum, de parcă*;
- c) verbele modale: *a bănuși, a-și imagina, a-și închipui, a presupune*;
- d) verbele cu sens modal: *a se îndoi, a i se năluci, a i se năzări* etc.;
- e) perifrazele stabile sau libere: *a fi nesigur, a nu avea siguranța că, a nu fi sigur că, e îndoielnic să, e puțin probabil să, e improbabil să, nu-mi vine să cred că, m-aș mira să, nu e posibil să, nu se poate ca să, puțin probabil că, probabil că nu, se pare că* etc.

Dintre toate aceste mijloace folosite pentru a considera un fapt ca fiind incert, nesigur, cel mai frecvent sunt utilizate verbele modale: *a bănuși, a-și imagina, a presupune* și perifrazele: *a nu fi sigur că, e puțin probabil să*: **Îmi imaginez** *uneori, pe fondul acestei inhibiții întreținute, o spovedanie a lui și o bănuiesc* devastatoare. (G. Liiceanu); **Îmi imaginez** *că așa s-a întâmplat și când a fost descoperit focul*. (G. Liiceanu); **Presupun** *că se află undeva în bibliotecă, dar n-am răbdare s-o caut*. (O. Paler); **Bănuiesc** *că m-a și disprețuit*. (O. Paler); *Unamuno și Ortega y Gasset s-au bătut să dărâme fortificațiile singurătății spaniole, dar nu sunt sigur că au reușit*. (O. Paler).

Cât privește delimitarea celor două valori ale modalității epistemice – probabilitatea și incertitudinea –, trebuie menționat că ele nu pot fi distinse clar în toate situațiile. Și, de fapt, trebuie să admitem existența unei gradații în organizarea lor, la un pol al acestei gradații aflându-se probabilitatea, iar la celălalt, incertitudinea, iar între ele se află o zonă de tranziție. Este evident că diferitele mijloace lingvistice folosite pentru realizarea acestor tipuri de modalitate sunt în poziții diferite pe această scală care descrie aria semantică a acestor două valori.

Modalitatea deontică este modalitatea care „indică gradul de obligativitate sau de permisivitate a situațiilor descrise într-o propoziție, în raport cu un corp de norme preexistente” (GALR, II, p. 689).

Axa modalităților deontice (calificate drept modalități ce condiționează activitatea umană) cuprinde mai multe valori care pot fi exprimate cu ajutorul următoarelor verbe: *a vrea – a trebui – a putea₁ – a putea₂*. Enunțurile care se definesc printr-o modalitate deontică desemnează procese care sunt văzute ca fiind dorite, intenționate, necesare, obligatorii, realizabile, permise sau interzise. Valorile principale cuprinse în sfera modalității deontice sunt:

- a) dorința: *Dar eu vreau să trăiesc, să simt mirosul de fân*. (O. Paler); *Ia! am căptușit niște iepuroi și am de gând să-i jumulesc*. (I. Creangă);
- b) necesitatea: *În viață trebuie să contăm pe realități, nu pe dorinți!* (L. Rebreanu); **Trebuie** *să-l duc eu, fiindcă nu știu ce e acolo și e necesar să fiu de față, sa insist dacă va fi cazul*. (M. Preda);
- c) posibilitatea / imposibilitatea: *Sunt băiat mare, pot să înțeleg ce-au pățit alții și să nu pățesc și eu...* (M. Preda); **Sunt în stare** *să atace trupa, aveți să vedeți, domnule prefect!* (L. Rebreanu);
- d) permisivitatea (permisiune / interdicere): **Ai voie să mergi cu el în livadă!** (I. Teodoreanu); *Noi doi suntem prieteni, te las să trăiești, bucură-te, dar ești al meu*. (M. Preda); **Îți interzic** *să-l insulti pe tatăl meu*. (M. Preda).

În funcție de sursa modalității, valorile cuprinse în cadrul modalității deontice sunt clasificate în două subclase: a) modalități a căror sursă este subiectul însuși: dorința, intenția (*a vrea*); b) modalități a căror sursă este în afara subiectului (*a trebui*)

(Gak, 1986, p. 116). În felul acesta, prin prisma modalității deontice procesul poate fi văzut din perspectiva a două axe: a) dorit / posibil / imposibil (când sursa modalității este subiectul însuși: *vreau – pot – nu pot*); b) obligatoriu / permis / interzis (când sursa modalității este în afara subiectului: *trebuie – se poate – nu se poate*).

Dorința. Este modalitatea care exprimă intenția subiectului de a realiza o acțiune: *Vreau să te salvez!* (L. Rebreanu). Enunțurile modalizate cu un modalizator deontic de acest tip desemnează un proces dorit, intenționat. Valoarea specifică unui atare enunț poate fi actualizată cu ajutorul construcției *X dorește să P*. Modalizatorii din subclasa celor din zona lui *a vrea* au sensul „a avea de gând să...”, „a avea intenția să...”, „a fi hotărât să...”, „a fi decis să...”.

Printre mijloacele lingvistice de realizare a valorii de dorință se numără:

- a) forma modului condițional-optativ;
- b) verbele modale: *a dori, a voi, a vrea*;
- c) verbele cu sens modal: *a aștepta, a cere, a intenționa, a năzui, a pofti, a pretinde, a râvni, a ține* etc.;
- d) perifraze stabile sau libere: *a avea de gând să, a avea intenția să, a fi hotărât să, a fi decis să, a-i fi dor să* etc.

Este evident că cel mai frecvent verb pentru exprimarea dorinței este verbul *a vrea*: *Vreau să știu tot.* (I. Teodoreanu); *Mai vreau să scriu numai câteva pagini, și apoi să-l sfârșesc, pentru todeauna.* (M. Eliade).

Posibilitatea. O altă valoare din sfera modalității deontice este posibilitatea. Enunțurile pentru care este caracteristic un asemenea tip de modalitate desemnează un proces realizabil. Conținutul enunțului care se definește prin valoarea dată ar putea fi actualizat cu ajutorul construcției: *X are condițiile necesare pentru a realiza P*.

Acest tip de modalitate are ca mijloace de realizare lingvistică: a) forma modului conjunctiv și potențial; b) verbul modal *a putea* și d) următoarele perifraze stabile sau libere: *a fi în stare să, a fi apt pentru a, a se simți capabil de a, a avea posibilitatea să, a avea puterea să, a-i fi cu puțință să, a se pricepe să, a fi posibil să, e cu puțință ca, există posibilitatea să* etc.

Modalizatorul de bază folosit pentru redarea valorii de posibilitate este verbul *a putea*, care descrie o capacitate sau o abilitate interioară obiectivă sau circumstanțe favorabile pentru realizarea unui proces (GALR, II, p. 679, 681): *Află acum, Ivane, că eu sunt Dumnezeu și pot să-ți dau orice-i cere de la mine; pentru că și tu ești om cu dreptate și darnic.* (I. Creangă).

Pe lângă mijloacele specializate anume pentru exprimarea posibilității, în limbă se întâlnesc și mijloace pentru care această valoare este secundară, nespecifică. Din categoria acestora face parte și verbul *a ști*. Prin sensul de bază acesta este un verb epistemic care exprimă certitudinea. El însă poate exprima posibilitatea în contexte de tipul: *El știe să găsească ieșire din orice situație.* În acest enunț, verbul dat are o interpretare deontică fiind folosit cu sensul „a putea, a fi în stare să facă ceva; a fi apt pentru ceva”.

Posibilitatea, în calitatea ei de valoare modală deontică, presupune și o valoare marcată negativ, și anume imposibilitatea. Valoarea dată dispune de puține mijloace proprii de exprimare. Printre acestea se numără doar perfrazele: *e imposibil să, e peste puțință să.* În cea mai mare parte însă imposibilitatea este exprimată prin negarea posibilității: *a putea – a nu putea, a fi în stare – a nu fi în stare, a fi posibil – a nu fi posibil* etc.

Semantic, se pot distinge două subtipuri de posibilitate. Este vorba, pe de o parte, de abilitatea agentului de a realiza o acțiune: *Vodă îți poate asculta chiar acum plângerea.* (M. Sadoveanu) și, pe de alta, de existența condițiilor externe favorabile pentru realizarea acțiunii: *De-acu pot dormi liniștit!* (L. Rebreanu). După cum vedem, în ambele cazuri e folosit același verb, care se caracterizează însă prin nuanțe diferite. El poate desemna fie abilitățile interioare, fie circumstanțele exterioare care favorizează realizarea acțiunii. Următorul exemplu ne poate ilustra foarte clar această valoare:

– *Vorbești foarte bine ungrește?*

– *Da, când nu pot vorbi românește, răspunse Titu plecând capul.* (L. Rebreanu).

Verbul *pot* din enunțul care apare ca răspuns exprimă cea de a doua nuanță a posibilității (de fapt, a imposibilității, în acest caz), adică lipsa condițiilor exterioare care pot împiedica desfășurarea acțiunii. După cum se știe, personajul respectiv este român și în general vorbește românește (agentul dispune de abilitatea interioară obiectivă necesară pentru realizarea acțiunii de a vorbi românește), el nu vorbește, adică nu poate vorbi românește atunci când nu are această posibilitate (e vorba de lipsa circumstanțelor exterioare necesare pentru realizarea acțiunii). Deci în acest caz se are în vedere valoarea de posibilitate / imposibilitate, și nu de cea de permisiune / interdicere.

Necesitatea. Este valoarea caracteristică enunțurilor care desemnează un proces obligatoriu: *Trebuie să mă grăbesc și eu.* (O. Paler). Conținutul unui enunț modalizat cu valoarea dată poate fi definit drept impunerea unei situații din cauze exterioare și se actualizează cu ajutorul construcției *X este obligat să facă P.*

Mijloacele lingvistice de realizare a valorii de necesitate sunt:

- a) forma modului conjunctiv;
- b) adverbe și locuțiuni adverbiale: *neapărat, negreșit, obligatoriu, musai;*
- c) verbele modale: *a trebui, trebuie să;*
- d) verbele cu sens modal: *a se cădea, a se cere, a se cuveni, a obliga să, se impune să* etc.;
- e) perifraze stabile sau libere: *a avea obligația să, e dator să, e de dorit să, e necesar să, e nevoie să, e obligatoriu să, în mod obligatoriu, în mod necesar, a avea + de + supin* etc.

Dintre aceste mijloace, pe primul loc în ierarhia frecvenței de utilizare se situează verbul modal *a trebui*: *Trebuie să faci cum am hotărât eu!* (L. Rebreanu).

Perifrazele cel mai des utilizate sunt: *e nevoie să, e necesar să*: *E necesar să promovăm abstracțiunile, bineînțeles.* (C. Noica); *Dar lucrurile astea e nevoie să le cumpănim bine-bine și fără pripire, altfel...* (L. Rebreanu); *În viață e nevoie să răspunzi cu „da” sau „nu”.* (O. Paler).

Permisivitatea. Este modalitatea care exprimă permisiunea / interdicția unei acțiuni: *Te las să faci ce vrei.* (M. Preda); *Nu vă permit să faceți glume proaste pe socoteala mea, măgarilor!* (I. L. Caragiale). Enunțurile caracterizate prin acest tip de modalitate semnifică un proces permis sau unul interzis. Conținutul unor astfel de enunțuri poate fi actualizat cu ajutorul sintagmelor: *X are permisiunea să facă P.* sau *Lui X i se interzice să facă P.* Operatorii modali din această clasă se definesc prin următoarele sensuri: „a (nu) avea permisiunea de a face ceva”, „a (nu) exista permisiunea de a face ceva”.

Permisivitatea în limba română se exprimă cu ajutorul următoarelor mijloace:

- a) verbele modale: *a putea, se poate;*
- b) verbele cu sens modal: *a lăsa să, a permite să, se permite să;*
- c) perifrazele stabile sau libere: *a avea dreptul să, a avea permisiunea de / să, a avea voie să, a-i fi îngăduit, a da voie să, a permite să, e liber să, e permis să, e voie să* etc.

Dintre acestea se utilizează frecvent: *a permite să, a lăsa să, se poate, a avea voie să, a da voie să, e liber să*: *Te las să faci ce vrei.* (M. Preda); *Ai voie să te ascunzi unde vei voi, în trei zile d-a rândul.* (P. Ispirescu); *Aci e liber să plângă, dar nu mai poate.* (B. Ștefănescu-Delavrancea).

Mijloacele lingvistice de marcarea interdicției sunt:

- a) verbele modale: *a nu putea, nu se poate;*
- b) verbele cu sens modal: *a interzice să, a nu lăsa să, a nu permite să, nu se permite să;*
- c) perifrazele stabile sau libere: *a nu avea voie să, e cu neputință să, e de neacceptat să, e interzis să, e oprit să, nu e voie să.*

Modalizatorii interdicției folosiți frecvent sunt următorii: *a interzice să, a nu lăsa să, e interzis să, nu e voie să: Îți interzic să mă mai suni!* (R. Ojog-Brașoveanu); *N-ai voie nici să ridici un pai de jos.* (M. Preda); *E interzis să tulburați liniștea locatarilor!* *Nu e voie să faci zgomot!* (E. Ionescu).

Modalitatea apreciativă exprimă atitudinea evaluativă a locutorului față de stările de lucruri descrise în enunț. Este aprecierea pe care vorbitorul o face acțiunilor și calităților enunțate (DSL, 65). Având un caracter subiectiv, modalitatea apreciativă are la bază atitudinea favorabilă sau nefavorabilă a locutorului în raport cu ceea ce semnifică enunțul. În calitatea sa de categorie generică, apreciativul înglobează două tipuri de apreciere: aprecierea pozitivă și aprecierea negativă a stărilor de lucruri. Acestea implică următoarele opoziții: *bun – rău, bine – rău, a plăcea – a displăcea* (GALR, II, p. 694).

Aprecierea pozitivă se exprimă cu ajutorul următoarelor mijloace lingvistice:

- a) locuțiunea adverbială: *din fericire*;
- b) verbele cu sens modal: *a aprecia că, a se bucura că, a se cădea, a se cuveni, a merita să, a-i plăcea să*;
- c) perifrizele stabile sau libere: *a avea plăcerea să, a avea bucuria să, e agreabil să, e bine să, e cinstit să, e cazul să, e esențial să, e firesc să, e folositor să, e frumos să, e indicat să, e minunat că, e nimerit să, e normal să, e potrivit să, e recomandabil să, e sănătos să, e superb să, e util să, e ușor să, e de admirat că, nu strică să, sunt foarte bucuroși că, sunt foarte mulțumit că.*

Mijloacele care servesc la exprimarea aprecierii negative sunt următoarele:

- a) adverbe și locuțiuni adverbiale: *din păcate, din nenorocire, din nefericire*;
- b) verbele cu sens modal: *a se căi, a-l deprima, a detesta, a-i displăcea, a-l durea că, a-l enerva că, a-l îngrozi că, a regreta că, a urî*;
- c) perifrize stabile sau libere: *a avea remușcări, a-i părea rău, e ciudat că, e curios că, e de mirare că, e greșit să, e greu să, e inutil să, e nesănătos să, e paradoxal să, e păcat să, e rău să, e regretabil că, e surprinzător că, e trist că, e urât să, e de neiertat că, e de regretat că, e păcat că, noroc că, păcat că, nu e indicat să, nu e bine să, nu e cazul să, nu e nimerit să, nu e potrivit să.*

După cum vedem, cele două valori ale modalității apreciative sunt exprimate doar cu ajutorul mijloacelor de natură lexico-gramaticală: adverbele și locuțiunile adverbiale, verbele cu sens modal și perifrizele stabile sau libere cu valoare modală. Niciuna dintre cele două valori nu este marcată prin verbe modale și prin mijloace de natură gramaticală, adică prin forma modurilor verbale. Lipsa mijloacelor de exprimare gramaticală în cazul acestei modalități relevă faptul că valorile în cauză au caracter mai puțin sistematizat.

Modalitatea apreciativă este exprimată, de cele mai multe ori, cu ajutorul adverbilor și locuțiunilor adverbiale cu valoare modală: *Din fericire, am fost trimis corespondent în România...* (M. Eliade); *Din nefericire, devenim înțelepți când asta nu ne mai e de mare folos.* (O. Paler). Printre verbele apreciative cele mai frecvente sunt: *a se bucura, a regreta, îmi place să, nu-mi place să: Mă bucur că-ți mai aduci aminte de mine.* (D. Zamfirescu); *Îmi place să gândesc, să fac versuri, să visez.* (M. Eliade); *Regret că ați fost împiedicat să vă expuneți până la sfârșit punctul dumneavoastră de vedere.* (M. Eliade); *Nu-mi place că e cam șmecheră, altfel credeam eu că o să evolueze.* (M. Preda). Dintre perifrizele stabile sau libere cu valoare apreciativă sunt foarte des utilizate: *e bine să, nu e bine să, e frumos să, nu e frumos să, îmi pare bine că, îmi pare rău că* etc.: *E bine să ai două servicii, nu-ți mai pasă de șefi.* (M. Preda); *Nu e bine să fie omul așa.* (I. Slavici); *Îmi pare bine că am, în sfârșit, prilejul să te întâlnesc.* (M. Eliade); *Îmi pare rău că nu pot să-i descriu aceste scene.* (I. Teodoreanu).

Modalitate obiectivă / modalitate subiectivă. Un alt aspect important în analiza valorilor modale este delimitarea modalității obiective de modalitatea subiectivă. În legătură cu această distincție sunt de făcut mai multe observații. În primul rând, trebuie avut în

vedere faptul că această distincție este totuși posibilă în cazul modalității, care, după cum se știe, este o categorie fundamental subiectivă. Și în al doilea rând, în diferite lucrări prin această distincție se înțeleg uneori lucruri foarte diferite, chiar dacă termenii folosiți sunt în esență aceiași. Când privește discordanța în interpretarea distincției în cauză, este de observat că totul se explică prin criteriul în funcție de care aceasta se face.

În cele ce urmează nu intenționăm să ne oprim asupra diverselor interpretări ale distincției dintre cele două tipuri de modalitate întâlnite în literatura de specialitate, ci vom face doar o prezentare succintă a interpretării mai cunoscute vizând delimitarea în cauză. De obicei, în delimitarea modalității obiective de modalitatea subiectivă, se pornește de la tipul de raport care se află la baza fiecărei dintre cele două modalități. Astfel, modalitatea obiectivă caracterizează raportul stabilit între subiectul și predicatul enunțului modalizat. După cum se știe, acest tip de raport poate fi real sau ireal. Semnificația modală a realului se exprimă cu ajutorul functorului realității care raportează situația dată la realitate: *El i-a dat cartea fratelui*. Modalizatorii irealului raportează situația dată la lumile posibile: *El poate / vrea / trebuie să-i dea cartea fratelui*.

La rândul său, modalitatea subiectivă caracterizează raportul stabilit între locutor, în calitatea sa de sursă a aprecierii, și conținutul enunțului în ansamblu. Acest tip de modalitate poate fi ilustrat pe baza următoarelor serii de exemple, unde avem, pe de o parte, enunțul nemodalizat (A) și variantele modalizate ale acestuia (B), care conțin o secvență modalizatoare (*cred, e sigur, e posibil, e necesar, mă tem*) și secvența care descrie o stare de lucruri din realitate (*toți au plecat*):

		<i>Eu cred că P.</i>
		<i>E sigur că P.</i>
A. <i>Toți au plecat.</i> (P)	B.	<i>E posibil că P.</i>
		<i>E necesar ca P.</i>
		<i>Mă tem că P.</i>

Astfel, modalitatea obiectivă caracterizează o relație din interiorul enunțului și ca urmare ea a fost numită și modalitate internă; în același timp, modalitatea subiectivă caracterizează starea de lucruri desemnată de enunț în ansamblul ei, ceea ce i-a determinat pe cercetători s-o califice ca modalitate externă.

După unii cercetători, între modalitatea obiectivă și cea subiectivă, pe de o parte, și noțiunile de modus și dictum, pe de altă parte, se poate stabili o anumită corelație. Din această perspectivă, modalitatea obiectivă, care exprimă relația dintre subiect și semnul său predicativ, este definită drept modalitate a dictum-ului (sau modalitate predicativă, descriptivă): *El* (subiect dictal) *poate* (verb modal) *înota*. (verb dictal). În acest enunț modalitatea exprimată prin verbul modal *poate* este încorporată în dictum. În acest caz se consideră că modalitatea obiectivă, având la bază, în principal, opoziția real / ireal, face parte din structura semantică a enunțului. Al doilea tip de modalitate, subiectivă, care exprimă atitudinea vorbitorului față de conținutul celor comunicate, cuprinzând un spectru larg de valori, cum ar fi certitudine / incertitudine, posibil / imposibil, permis / interzis etc., este calificată drept modalitate a modus-ului (sau modalitate propozițională, propriu-zisă): *Se spune* (modus) *că el e plecat în Franța*. (dictum). Astfel, din punct de vedere sintactic, enunțul dat „se realizează printr-o structură bipropozițională: M(odalizator) – P(ropoziție)” (DSL, p. 160). Și mai trebuie adăugat că fiecare dintre aceste două componente este exprimat distinct unul față de altul.

După cum demonstrează cercetările, cele două tipuri de modalitate diferă și în privința conținutului lor. Astfel, în cazul ambelor tipuri de modalitate este vorba despre interpretarea de către locutor a situației din realitate desemnate prin enunț. Valorile cuprinse în sfera modalității obiective și a celei subiective au la bază diferite tipuri de relații. În cazul primului tip de modalitate este vorba de modul în care locutorul vede

relația dintre obiectul comunicării (subiectul) și ceea ce se spune despre acesta (predicatul). Este bine știut că aceste două componente ale enunțului fac parte din ceea ce se numește dictum. Anume datorită acestei trăsături modalitatea obiectivă este denumită și modalitate a dictumului. Modalitatea subiectivă vizează însă ceea ce desemnează enunțul, adică conținutul referențial al enunțului. Astfel, perspectiva din care este apreciat conținutul enunțului este într-o măsură mai mare subiectivă decât în cazul modalității obiective.

Mai trebuie adăugat că distincția modalitate obiectivă – modalitate subiectivă interferează și cu cele trei tipuri de modalitate delimitate după criterii semantice: este vorba de modalitatea epistemică, deontică și apreciativă. După cum relevă studiile întreprinse în această privință, trei dintre cele patru valori de bază ale modalității deontice (dorința, necesitatea, posibilitatea / imposibilitatea) intră în categoria modalității obiective. În același timp, toate valorile ce caracterizează modalitatea epistemică (certitudinea, probabilitatea, incertitudinea) și cele ale modalității apreciative (aprecierea pozitivă și aprecierea negativă), precum și valoarea de permisivitate a modalității deontice fac parte din categoria modalității subiective.

Așadar, privite din acest punct de vedere, cele două tipuri de modalitate diferă, întâi de toate, în privința aspectului evaluat de către locutor. Modalitatea obiectivă prezintă o apreciere a legăturii dintre elementele componente ale situației din realitate, iar modalitatea subiectivă implică o evaluare a situației descrise în ansamblul ei.

Particularitățile sintactice ale modalizatorilor. Dacă e să analizăm modalizatorii din acest punct de vedere, trebuie spus că în cazul dat nu e vorba doar de comportamentul sintactic al modalizatorilor, ci și de corelația, sub aspect semantic, a modalizatorilor cu conținutul referențial (numit și propozițional) al enunțului.

Cât privește comportamentul sintactic al modalizatorilor, se pare că acesta nu depinde de natura lor gramaticală. După cum demonstrează faptele examinate, absoluta majoritate a celor patru tipuri de modalizatori din limba română – adverbele și locuțiunile adverbiale, verbele modale, verbele cu sens lexical modal și perifrazele stabile sau libere – pot apărea în structura construcțiilor sintactice:

a) ca element regent al propoziției modalizate: *Acuma trebuie să trăiesc!* (L. Rebreanu); *Sunt hotărât să mă susțin singur.* (I. Teodoreanu); *Sunt în stare să dau oricât pretindeți.* (I. Brătescu-Voinești);

b) ca element incident: *Aceste șocuri, presupun, pot fi mai mari decât oricare altele.* (M. Preda); *În tinerețe fusese, probabil, chiar frumoasă.* (O. Paler);

c) ca element integrat sintactic în structura propoziției modalizate, fără a fi izolat prin pauză și intonație de aceasta: *Probabil vine mâine. Vine probabil mâine.*

De fapt, trebuie să specificăm că se observă totuși o anumită specializare a modalizatorilor. Astfel, verbele modale, verbele cu sens lexical modal și perifrazele sunt mai des utilizate în calitate de termen regent al propozițiilor modalizate: *Trebuie să înțelegi că asemenea faptă nu poate rămâne fără sancțiune...* (L. Rebreanu); *Își închipuia că întârzierea poate să însemne și o agravare a pedepsei.* (L. Rebreanu), iar adverbele și locuțiunile adverbiale modale se întâlnesc, de cele mai multe ori, ca elemente incidente: *E necesar să promovăm abstracțiunile, bineînțeles.* (C. Noica) sau ca element integrat în structura enunțului modalizat: *Acum poate el e acasă.*

Analiza felului în care este marcată modalitatea în cadrul enunțului denotă că există două tipuri de construcții:

a) construcții în care modalitatea sau modus-ul (după Ch. Bally) este exprimată distinct de dictum. E vorba de construcțiile în care modus-ul și dictum-ul sunt marcate prin secvențe cu roluri diferite în cadrul frazei: secvența modală apare ca propoziție principală, iar secvența dictală reprezintă a) o subordonată completivă (când modus-ul este exprimat printr-un verb predicativ sau printr-un modalizator de tip adverbial cu funcție predicativă): *Bănuiesc că m-a și disprețuit.* (O. Paler); *Evident că vom găsi o ieșire din situație.* și

b) o subordonată subiectivă (când modus-ul este exprimat printr-un verb sau printr-o

construcție impersonală): *Doar se știe că tocmai pe vreme rea cade vânatul cel mult.* (M. Sadoveanu); *Și e sigur că în viitor va fi tot așa.* (E. Cioran).

b) construcții în care dictum-ul și modus-ul sunt exprimate în cadrul aceleiași structuri, mai exact, modus-ul este inclus în dictum. Acestea sunt construcțiile în care secvența modală este reprezentată printr-un verb modal cu funcție de auxiliar din structura unui predicat verbal complex: *În fiecare lună trebuie tăiate ierburile care amenință să cotropească incinta.* (O. Pașer); prin adverb, prin verb sau prin perifrază cu valoare modală folosite ca elemente incidente: *Simțea, poate, că ce se întâmplase cu o noapte mai înainte ar fi putut avea o anumită semnificație.* (M. Eliade); *De vreme ce eu n-aș fi fost capabil, presupun, să-mi aranjez un rost în exil, nu cred că sunt în măsură să-i judec pe alții.* (O. Pașer).

În concluzie, menționăm că modalitatea reprezintă, în limba română, o categorie funcțional-semantică. Pentru exprimarea acestei categorii sunt folosite mijloace de natură diferită: gramaticală (formele modurilor verbale), lexico-gramaticală (adverbele și locuțiunile adverbiale modale, verbele modale, verbele lexicale cu sens modal), sintactică (ordinea cuvintelor), derivativă (unele sufixe) și chiar prozodică (intonația). În plan semantic, la baza acestei categorii se află categoria semantică definită drept atitudine a celui care comunică față de procesele comunicate. Cât privește structura sa, această categorie are în calitate de nucleu categoria modului la verb. Cu toate acestea, ea nu este nici pe departe mijlocul de bază pentru categoria dată. Aceasta deoarece în limbă există valori marcate numai prin mijloace lexico-gramaticale, adică numai cu ajutorul verbelor modale și al adverbilor și locuțiunilor adverbiale modale. În felul acesta, am putea spune că, alături de formele modului verbal, un rol important în realizarea modalității au și modalizatorii lexico-gramaticali, întrucât pentru o serie de valori ale modalității deontice și apreciative ei sunt, de fapt, unicele mijloace lingvistice folosite pentru marcarea lor.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. DSL: Angela Bidu-Vrânceanu, Cristina Călărașu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Mihaela Mancaș, Gabriela Pană-Dindelegan, *Dicționar de științe ale limbii*, București, 2001.
2. Ducrot Schaffer: O. Ducrot, J. Schaeffer, *Noul dicționar enciclopedic al științelor limbajului*, București, 1996.
3. Gak, 1986: B. Г. Гак, *Теоретическая грамматика французского языка. Синтаксис*. 2-е изд., Moscova, 1986.
4. GALR, I: *Gramatica limbii române. Vol. I: Cuvântul*, București, 2005.
5. GALR, II: *Gramatica limbii române. Vol. II: Enunțul*, București, 2005.